

SOVYET ADAMI YARATMA ÇABALARININ ORTA ASYA'YA YANSIMASI

Özet

Sovyetler Birliği, farklı milletlerden ve kültürlerden oluşan bir yönetim yapısına sahip olmasının yanında, ideolojik esasları toplumsal bir bütünleştirme aracı olarak kullanması açısından da tarihte önemli bir yere sahiptir. Kalabalık ve birbirinden çok farklı özelliklere sahip bir nüfusu uzun yıllar idare eden Sovyetler Birliği, devletin resmi ideolojisini tek tip toplum ve insan yaratmak için kullanmıştır. Bu çerçevede eğitim, dil ve alfabe Sovyetler Birliği'nde özellikle toplumun tek bir amaç etrafında birleşmesi ve komünist idealin gerçekleştirilmesi için vazgeçilmez bir araç haline gelmiştir. Sovyetler Birliğinin toplumu bir arada tutma, Sovyet ideallerini gerçekleştirme ve komünist toplum yapısına ulaşma hedefinin ana yapısını "Sovyet Adamı" yaratma çabaları oluşturmuştur. Buna göre farklı etnik yapılarda olan insanların tümü üzerinde etkili olan tek tip bir düşünce yapısının oluşturulması, toplumların kadim geçmişleri ile bağlarının kopartılmasını gerektirmiştir. Orta Asya da bu politikadan nasibini almış; dil olgusu "Sovyet Adamı" projesi ile ilişkili bir öncelik olarak Sovyetler Birliği'nin resmi politikasının bir enstrümanı haline gelmiştir.

Bunun yanında Sovyet Adamı yaratma çalışmaları Orta Asya Türk toplumlarının alfabeleri üzerinde de çeşitli müdahaleler yapılması sonucunu ortaya çıkarmış; yeni bir

ULUSLARARASI TÜRK
DÜNYASI
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ
INTERNATIONAL
JOURNAL OF TURKISH
WORLD STUDIES
CİLT 5 / SAYI 3 /
TEMMUZ 2022

Sorumlu Yazar
Corresponding Author

Zamira ÖZTÜRK

Dr., Türkiye Cumhuriyeti
Cumhurbaşkanlığı
İletişim Başkanlığı,
zamirahamidova@hotmail.com

Gönderim Tarihi

Received
02.03.2022

Kabul Tarihi

Accepted
01.07.2022

Atıf

ÖZTÜRK, Zamira
(2022). "Sovyet Adamı
Yaratma Çabalarının
Orta Asya'ya
Yansması",
*Uluslararası Türk
Dünyası Araştırmaları
Dergisi*, (5/3), 197-210.

ARAŞTIRMA MAKALESİ
RESEARCH ARTICLE

kimlik yaratma kaygısında olan Sovyet liderleri alfabe ve dile ilişkin dönüşümleri komünist sistemin gerçekleştirilmesinde etkili bir araç olarak kullanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sovyetler Birliği, Sovyet Adamı, Orta Asya, Dil Politikası, Alfabe, Kimlik.

REFLECTION OF THE EFFORT TO CREATE SOVIET MAN IN CENTRAL ASIA

Abstract

The Soviet Union has an important place in history in terms of its use of ideological principles as a social integration tool, as well as having an administrative structure consisting of different nations and cultures. The Soviet Union, which managed a large and very different population for many years, used the official ideology to create monotype society and people. In this context, education, language and alphabet became an indispensable tool in the Soviet Union, especially for the unification of society around a single goal and the realization of the Communist ideal. The main structure of the Soviet Union's goal of keeping the society together, realizing the Soviet ideals and reaching the communist society structure was the efforts to create the "Soviet Man". Accordingly, the creation of a uniform mentality that is effective on all people from different ethnicities necessitated severing the ties of societies with their ancient pasts. Central Asia also got its share from this policy; the language phenomenon has become an instrument of the official policy of the Soviet Union as a priority associated with the "Soviet Man" project.

In addition, the efforts to create a Soviet Man resulted in various interventions on the alphabets of Central Asian Turkish societies; concerned about creating a new identity, the Soviet leaders used the alphabet and language transformations as an effective tool in the realization of the communist system.

Key Words: Soviet Union, Soviet Man, Middle Asia, Language Policy, Alphabet, Identity.

Giriş

Sovyetler Birliği egemenliği altına alınan topraklardan bir devlet inşa etmek için dört farklı model oluşturulmuştur. Bunlar; Birlik Cumhuriyeti, Özerk Cumhuriyet, Özerk Bölge ve Ulusal Bölge olarak sıralanabilir (Gürkan, 1964: 182). Buna göre, Sovyetler Birliğinde tam bir ulus olarak tanımlanmayan devletler (farklı etnik toplulukların bir araya gelerek oluşturduğu devletler), gelişmişlik düzeyleri göz önüne alınarak, Özerk

Cumhuriyet, Özerk Bölge ve Ulusal Bölge şeklinde örgütlenmişlerdir. Bunun dışında kalanlar ise özerk cumhuriyet statüsüne sahip olup, ayrı dilleri olan ve Sovyet Cumhuriyetine bağlı olan ulus düzeyindedirler¹ (Kurubaş, 2006: 120).

Bu kapsamda esas olarak Sovyetler Birliğinin devlet kurma, ulus inşa etme ve geniş toprakları bir arada tutma hedefinin iskeletini “Sovyet Adamı” yaratma çabaları oluşturmuştur. Buna göre toplumu oluşturan bireylerin ayrı ayrı düşünce ve ideolojilerinden ziyade toplumun tümünü temsil eden tek bir ideolojinin tesis edilmesi hedefi ön plana konulmuştur. Böylelikle uzun yıllar boyunca dayatılan ideolojiye maruz kalan insanların bu kimlikten kurtulmaları günümüze kadar uzanan ve etkilerini hissettiren bir tepkiyi doğurmuştur.²

¹ Bu ülkelerin sayısı 15'tir. Bunlar Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (SSC), Ukrayna SSC, Belarus SSC, Özbekistan SSC, Kazakistan SSC, Kırgızistan SSC, Gürcistan SSC, Azerbaycan SSC, Litvanya SSC, Moldova SSC, Letonya SSC, Tacikistan SSC, Ermenistan SSC, Türkmenistan SSC ve Estonya SSC'dir.

² Bu konuda Stanley, J. (2016).*Demokrasilerde Propaganda Oyunu*. İstanbul: the Kitap Yayınları, s. 239: “Belki inançların yeniden gözden geçirilemez ve üzerinde tekrar düşünülmez olmasının nedeni toplumsal uygulamalar ile olan bağlantılardır. Söz konusu uygulamalarda yer almayı sürdürürebilmek için bu inançlara sahip olmam gerekir. İdeolojik inançların kaynağının sosyal kimliklerimiz olduğunu öne süreceğim. Biz insanlar, sosyal kimliklerimize değer veririz. Sosyal kimliklerimiz, içinde yer aldığımız toplumsal uygulamalar ve sosyal alışkanlıklarca şekillenir; bunlar, içinde yaşadığımız toplum ile irtibatımızdır. Toplumsal uygulamalarda yer alabilmek için en azından bazı önermelerin doğru olduğunu kabul eder şekilde davranmamız gerekir. Bu tarz inançları terk etmek toplumsal kimliğimizi oluşturan belirli uygulama ve alışkanlıkları terk etmek anlamına gelir. Başka bir deyişle bu inançlardan vazgeçmek kişinin kendi topluluğunu terk etmesi, kişinin aidiyet anlamında özdeşleştirdiği herkesi arkasında bırakması demektir. Bu, bireyin zihninde canlandırmasının çok güç olduğu bir durumdur; genelde insanlar bu inançları bir kenara bırakmayı yalnızca özellikle bu inançlar üzerine rasyonel bir şekilde düşünmeleri istendiğinde deneyimleyebilirler. Ancak, günlük hayatlarına döndükleri anda, tekrardan onları kendileri yapan toplumsal uygulamalara geri dönerler” şeklindeki yorumu bu bahsi geçen duruma açıklık getirir mahiyettedir. Bu tarz bir yapıya sahip olan bireylerin kendini ait hissettiği ortamdan uzaklaşmasının zorluğu hususu bu bahsi geçen yorumda özetlenmektedir.

1. Sovyet Adamı Yaratma Çabaları ve Orta Asya'ya Yansımaları

Bolşevik Devrimi'nin hemen ardından küresel bir proleter birliğin kurulması çabalarına ağırlık verilmiş ve böylelikle tüm toplumsal, kültürel ve etnik sınırların ortadan kalkacağı varsayımı ve ümidiyle hareket edilmiştir. Fakat zamanla bu beklentinin sağlanmasının kısa vadede çok zor olduğu anlaşılmıştır. Bir an önce istenen yönetim şeklinin kuvvetlendirilmesi için de bir takım “pratik” tedbirler alınmıştır. Bu çerçevede, ilk planda Sovyetler Birliği sınırlarında yaşayan milliyetçileri de içeren bir kesim ve Sovyet ideolojisine rakip olabilecek gruplar sindirilmiştir. Bununla birlikte Sovyetler Birliğindeki tüm halkların geçmişine dair kültürleriyle bağları koparılmaya çalışıldı ama başarılı olamadı. Sovyet Adamı yaratma hedefine yönelik olan bu operasyonun en etkili aracı ise tarih boyu kullanılagelen alfabelerin değiştirilmesi olmuştur (Hasanoğlu, 2015: 315; Hosking, 2011: 591).

Bu anlamda Sovyet Adamı yaratma hedefinde dil politikaları çok önemli bir yere sahiptir. Özellikle 1930'ların sonlarından itibaren yerel dillerin desteklenmesi politikasından vazgeçilerek Rus dil ve kültürünün Sovyetleri oluşturan diğer milletlere de öğretilmesi yolu izlenmiştir. Tüm bu dönem boyunca uygulanan “Büyük Temizlik” operasyonu ve “Beşinci Kol Faaliyetleri”³, Sovyet kimlik politikalarının belirleyici unsuru olmuştur (Aksakal, 2009: 25).

Bu dönemde Sovyetlerin kimlik politikalarında önemli bir yer tutan dil olgusu tam anlamıyla arzulan ve hedeflenen “Sovyet Adamı” projesi ile ilişkilidir. Stalin de bu hedefe giden yolda izlenecek stratejiyi; “bizim tek dilimiz var, tüm SSCB

³ Beşinci Kol Faaliyetleri gerek askeri gerekse siyasi faaliyetlerde günümüzde dahi kullanılan fakatadının İspanyol İç Savaşı'nda konulduğu bir harp şeklidir. Beşinci Kol tabiri ilk kez General Franco tarafından 1936-1939 İspanya İç Savaşı sırasında kullanılmıştır. General Franco'nun askerleri Madrid'e dört koldan saldırdıkları sıradabir başka güç olan ve beşinci kol görevini üstlenen Madrid içerisinde gizlenmiş istihbarat personeli şehirde bir ayaklanma çıkarmıştır. Bu sayede Madrid'in düşmesi daha kolay bir hal almıştır. İspanya İç Savaşında kullanılan yöntem Ernest Hemingway'in bir gazeteci gözüyle bakışını yansıtan eseri için bkz: Hemingway, E. (2018). *Beşinci Kol*. (S. Özel, Çev.). Ankara: Bilgi Yayınevi.

vatandaşlarının aşıağı yukarı anlayacağı bu dil Rusçadır” şeklinde açıklamaktadır (Blitsteyn, 2011: 312). Stalin'in Rusçaya yüklediğı misyon doğrultusunda ilerleyen yıllarda Sovyetlerde bulunan halkların alfabeleri Kiril alfabesi ile değiştirilmiştir. Böylelikle Rusçanın daha kolay öğretilmesi ve yaygınlaştırılması amaçlanmıştır.

Buna ek olarak arlık Rusya'sının yıkılmasının ardından ortadan kaldırılan birtakım kavramların diriltilerek kullanılmaya başlanması ile Sovyet ideali yeni bir boyut kazanmıştır. Lenin döneminde dahi kullanım alanı bulamayan mestorozhdeniya-anayurt, doğulan yer ve otechestvo-anavatan kavramları Stalin'in 1934 yılındaki politika değişikliği ile kullanılmaya başlamıştır. Rus tarihine karşı bakışın tamamen değiştığı bu dönemde millî kahramanlar ve onların anavatan için yapmış oldukları fedakârlıklar vurgulanmaya başlamıştır. Bunun yanında, kısa bir zaman önce en büyük Sovyet akademisyeni olarak adlandırılan *Pokrovsky*⁴ gibi bazı akademisyenler ise halkın ve rejimin en büyük bozucuları olarak adlandırılmıştır (The Royal Institute of International Affairs, 1939: 79). Bu doğrultuda yeni bir dil, yeni bir tarih, yeni bir vatan anlayışı ve yeni bir birliktelik için Sovyetleri oluşturan ulusların tarihi, dili, dini ve siyasetinin şekillendirilmesi için arlık döneminde Ruslaştırma ve SSCB döneminde ise tek tip Sovyet adamı yaratma eğilimi alfabe değişikliklerinde Rus merkezli bir model olarak önemli bir araç haline gelmiştir.

Dolayısıyla Sovyet Adamı yaratma çalışmaları kapsamında alfabe değişikliğinin önemli bir işlevi vardır. Yeni bir kimlik yaratma kaygısında olan Sovyet yöneticileri bu sayede yeni nesillerin tarihini temsil eden daha önceki kaynaklara ulaşmasını engellemişlerdir. Yeni bir kimlik oluşturmak için alfabe değişikliğinin verdiği nimetlerle her kültüre yeni bir ata ve şair tayin edilmiştir. Buna göre her ulusun kültürü gerçek bir kültürün canlandırılmasına değil; zayıf bir içeriğin üzerine kurgulanmıştır. Bu doğrultuda, kimlik politikaları Sovyet edebiyatı ve Rus kültürü dairesinde

⁴ Bolşevik Devrimi sırasında Pokrovsky'nin oynadığı tarihsel rol için: Amacher, K.(2018). Mikhail N. Pokrovsky And Ukraine: A Normative Marxist Between History And Politics. *Ab Imperio*, Cilt:1,101-132.

şekillenmiş olup bu süreçte bir yönü ile Rus kültürü ve Ortodoks Hristiyanlık inancı da tahribata maruz kalmıştır. Bu çerçevede toplumsal düzeyde her talebi Rus kültürünün karşılaması ve ulusal kültürün sağ kalması asıl amaç olarak ön plana çıkmaktadır (Roy, 2019: 120).

2. Sovyet Dönemi Propaganda Araçları

Özellikle dönemin Nazi Almanya'sında ve İtalya'da giderek daha güçlü hale gelen faşist ideolojiye karşı savaşmak ve faşizmin etkilerinin Sovyet Cumhuriyetlerinde görülmesini engellemek amacıyla da propaganda faaliyetlerine önem verilmiştir.

Bu dönemde Sovyetler Birliği'ne tabi cumhuriyetlerde yoğun bir propaganda faaliyeti yürütülerek güçlü bir kamuoyu yaratılmaya çalışılmıştır. Bu amacı gerçekleştirmeye ilişkin olan propaganda posterlerine aşağıda yer verilmiştir.

Şekil 1. Propaganda Poster (Faşizmi Yok Edelim!- 1937).

Kaynak: Russian Perspectives on Islam, erişim tarihi 17 Haziran 2022, <https://islamperspectives.org/rpi/items/show/10030>-Görselin telif hakları Mardjani Foundation'a aittir.

Şekil 1'de yer alan posterde ilgi çekici olan o dönemde yaşanan faşizm tehlikesine karşı halkın bilinçlendirilmesi için güçlü bir insan figürü kullanılması ve halkın tümüne erişebilmek için posterin Latin alfabesine yer verilerek sunulmasıdır. Bu doğrultuda, toplumun tek bir amaç için harekete geçirilmesinde çıkış noktası olarak bir düşman yaratılması, güçlü bir imaj çizilmesi, halkın kafa karışıklığına mahal vermemek için hem Kiril hem de Latin alfabesi ile mesaj verilmesi de eklenmesi gereken başka bir ayrıntıdır.

Şekil 2. Propaganda Poster (Sovyetler Birliğindeki Halkların Dostluğu Güçlü ve Sarsılmazdır-1937)

Kaynak:Russian Perspectives on Islam, erişim tarihi 17 Haziran 2022, <https://islamperspectives.org/rpi/items/show/10033>, Görselin telif hakları Mardjani Foundation'a aittir.

Şekil 2'de yer alan posterde Stalin'in "Sovyet Adamı" yaratma idealinin bir parçası olarak Sovyetleri oluşturan herkesin güçlü, beraber ve sağlam yapısına atıfta bulunulmuştur. Bu kapsamda, Stalin esasında Sovyetlerin içine düşeceği zor anlara yönelik bir birlik ve beraberlik mesajına önem vermektedir denilebilir.

Bununla birlikte Stalin döneminde kullanılmasına önem verilen "anavatan" simgesi ve kavramı dönemin propaganda unsurlarına da yansımıştır. Azerbaycan'da kamuoyu oluşturmak amacıyla yayınlanan posterde bir anavatan ve korunması gereken rejim kavramlarına yer verilerek Sosyalist anavatan kavramı oturtulmaya çalışılmıştır. Bunun yanında bir düşmanın

olduğu algısı oturtularak toplumsal bütünleşme, mücadele etmek ve düşmanla çatışmak algılarına yönlendirilmek istenmiştir.

Şekil 3. Propaganda Posteri (Sosyalist Anavatanı Koruyoruz-1939- Azerbaycan)

Kaynak: Russian Perspectives on Islam, erişim tarihi 17 Haziran 2022, <https://islamperspectives.org/rpi/items/show/10104>, Görselin telif hakları Mardjani Foundation'a aittir.

Sovyetlerin “Sovyet Adamı Yaratma” politikası çok boyutlu bir olgu olup bunun sadecedit ve alfabeye dönük olduğunu söylemek konuyu tek boyutlu incelememize neden olacaktır. Bu bakımdan, Sovyet döneminde kimlik anlayışını şekillendirmeye hizmet eden edebi ve kültüre ilişkin çabalara da değinmekte fayda vardır. Bu dönemde özellikle Orta Asya yazım dünyasında bilinçli ve toplumu tek bir anlayış çerçevesinde şekillendirmeye yönelik çabaların yoğunlaştığı görülmektedir.

Bu doğrultuda kimliğin Őekillendirilmesinde dilin bir ürünü olan edebiyat ve kültürel altyapı hem birleŐtirici hem de ayrıŐtırıcı bir iŐleve sahiptir. Buna göre dil, 'bizi' ve 'onları' tarif etmesi bakımından önemlidir (Macaulay, 1994: 133).

Bu bakımdan dil, milli kimliğin en açık iŐareti ve verilen ürünlerin ana kaynağı olması açısından Sovyet politika yapıcıların sistemli bir Şekilde kullandığı alanı ifade etmektedir. Sovyetler, Orta Asya'nın toplumlarının kadim gelenekleri ve yaşam tarzları üzerinde dil sayesinde önemli derecede bir hâkimiyet kurabilmiŐtir.

Toplumda etnik gruplar arasında g ve statü iliŐkileri irdelendiğinde yüksek statüye sahip bulunan egemen dilin (lingua franca) diğer dillere nazaran daha ayakta kalan ve Őekillendirici rolü olduğunu söyleyebiliriz (İnal, 2012: 113).

Bu Őekillendirici rol Orta Asya aydınlarının verdiği eserlerde de kendini göstermiŐ ve bu savı doğrular bir seyir izlemiŐtir.

3. Sovyet Kültür Hayatı ve Edebiyatının Türk Toplumuna Yansıması

Sovyet kültür ve edebiyatının Orta Asya Türk toplumuna yansımaları Sovyet Orta Asyası'nın ilk dönem edebiyatının bir nevi ruhunu teŐkil etmektedir. Bu erevede, Sovyet Türk edebiyatının ilk dönemi, 1917 Devrimini sevinçle, coŐku, mit ve heyecanla doludur. Gerek 1917 Devrimi'nin ilk döneminde gerekse daha sonraki dönemlerde Lenin hakkında yazılan Őiirlerin ve O'nun Őahsıyla bütünleŐen devrim temalı eserlerin sayısı hatırı sayılır bir Şekilde fazladır. Azerbaycanlı Őairler Samed Vurgun, Resul Rıza, Bahtiyar Vahapzade, Kırgız Şair Toktogul Satılğanov, Kazak Şair Saken Seyfullin Őiirlerini Lenin için yazmıŐlar ve O'nu övmüŐlerdir. Bunun yanında Türkmen Őairlerden Ekim'in Ozanı- *Oktyabrın Aydımcısı* Mollamurt, eserlerinde Lenin'in beraberinde getirdiği hürriyeti, Komünist Parti'nin liderliğini, devrimin heyecan ve coŐkusunu seslendirir. zbek Şair Husnittin Őaripov, Lenin ile Sohbet- *Lenin Bilan Suhbat* isimli Sovyet edebiyatının en uzun Lenin manzumesi olan iki ciltlik romanı kaleme almıştır. zbek Őairlerden Muhammed Ali "27 YaŐlar" isimli manzum destanında Lenin'in gençlik yıllarını anlatmıŐtır (Gürsoy Naskali, 1996: 55).

Sovyetler döneminin beraberinde getirdiği yeni kimlik inşası çalışmaları sırasında dilin kültürün ve siyasal sistemin tüm imkânlarıyla kullanıldığını görmekteyiz.

Buna Özbek yazar Abdullah Kahhar'ın verdiği eserlerde işlenen Sovyet reformlarının yürütülmesinin ve Sovyet yönetimi altında bulunmanın bir mutluluk olması temasının işlenmesi örnek olarak gösterilebilir (Naskali, 1996: 57). Kahhar, eserlerinde Sovyet rejimi ile birlikte yepyeni ve ümit vadeden bir zamanın başladığını ve Sovyet reformları ile birlikte mutlu çağa doğru ilk adımın atıldığını dile getirmektedir. Böylelikle edebiyat, kültür ve siyasal yaşam üzerinde tam bir Sovyet ideolojisinin hâkim olduğu dönem başlamıştır. Bu amaç gerçekleştirilirken bir yandan günlük hayatın gerçekleri, bir yandan da edebiyat çok etkili bir şekilde kullanılmış; özellikle kabul gören aydınların eserlerinde Sovyet temasının işlenmesine özen gösterilmiştir.

Sovyet Adamı yaratma çabasının bir aracı olarak bütün Sovyet cumhuriyetlerinde folklor üzerine yapılan çalışmalara büyük önem verilmiştir. Bunun nedeni, Sovyetler Birliği'nde folklorun sosyalist ve komünist sistemin gerçekleştirilmesinde etkili bir araç olarak kabul edilmesidir. Kırsal kesimde yaşayan halk şairleri dahi Bolşevik Devrimi ve o devrimin liderlerini öven eserler vermişler ve suni destanlar yaratmışlardır. Sosyalist ideolojinin oturtulması ve benimsetilmesi için eserler veren sanatçılar para, madalya ile ödüllendirilmişlerdir (Dorson, 2007: 14-17).

Örneğin Kazak halk şairi Jambıl Jabaev (1846-1945), 1936 yılında Moskova'ya davet edilmiştir. Jambıl bu ziyareti sırasında Moskova'daki opera ve tiyatro sahnelerinde Lenin'i, Komünist Partisi'ni ve Sovyetler Birliği halklarını öven birçokJır (şarkı-şiir) seslendirmiştir. Jambıl buna karşılık olarak 1938 yılında Lenin Nişanı ile ödüllendirilmiş ve aynı yıl Kazakistan Yüksek Sovyeti'ne milletvekili olarak seçilmiştir (Öner, 2004: 79).

Sovyet idealinin benimsenen bir kimlik olarak Sovyet coğrafyasında yaşayanlar tarafından benimsenmesi için folklorun önemli bir araç olduğu Sovyet lider ve aydınları tarafından sürekli olarak vurgulanmıştır.

Örneğın bu dönemde Maksim Gorki 1934 yılında Sovyet Yazarlar Birliğı'nin ilk kongresinin açılış konuşmasında derlemeler ve araştırmalar yapılması için çağrıda bulunmuştur (Temur, 2010: 226). Bu açıdan değerlendirildiğinde sistemli bir şekilde, Lenin döneminde temelleri atılan fakat Stalin dönemi ile birlikte daha belirgin bir şekilde uygulamaya konulan Sovyet Adamı yaratma çabaları için dil, kültür, edebiyat, din ve folklor vazgeçilmez birer araç olarak ön plana çıkmıştır.⁵

Sonuç

Geniş bir coğrafyada tartışmasız hâkimiyet kurmak ve bu hâkimiyeti devam ettirmek, kalabalık ve farklı etnik sınıflara mensup insanlar arasında iktidarın meşru görünmesi, kabul ettirilmesi şartına bağlıdır. Özbekistan, uzun yıllar Sovyetler Birliğı'nin yönetimi ve etkisi altında kalmıştır. Sovyetler Birliğı devlet aygıtının kullandığı ideoloji, bir yanıyla sistematik politikaların uygulandığı uzun soluklu bir dönemi ifade etmektedir. Bu politikalar, Türk boyları üzerinde kültürel, sosyal, dilsel ve etnik alanlarda zirve noktaya taşınmış ve millî benlik üzerindeki politikalar uzun yıllar egemen olmuştur.

Sovyetler Birliğı döneminde Türk cumhuriyetlerinde geleneksel yapısına nüfuz etmenin yöntemi, dil politikaları ve alfabe çalışmaları ile dirsek temasında olan bir süreci ifade etmektedir. Sovyet yönetiminin Çarlık Rusya'sından devraldığı miras, Türk halklarını Komünist ideoloji ile donatması gerekliliğı ile üst seviyeye taşınmıştır. Halkın yeni yönetim anlayışına alıştırılması için Türk aydınları öldürülmüş, sürgüne gönderilmiş ve oralarda baskı altında tutularak savunmasız bırakılmış ve asıl kimliklerinden Sovyet kimliğine doğru evrilmeye itilmiştir. Üst kimlik olarak kabul ettirilen Ruslar, Kiril alfabesinin yaygınlaştırılmasının ve Rusçasının

⁵ Stalin dönemi folkloru, yorumlanış biçimi, kimlik yaratma sırasında uygulanan metotlar çok daha somut örnekleri içermektedir. Bu konu hakkında daha detaylı bilgiler için: Miller, F. J. (1990). *Folklore for Stalin: Russian Folklore and Pseudofolklore of the Stalin Era*. Cambridge University Press, isimli eserin Stalin açısından folklorun nasıl yorumlandığını irdeleyen ilk bölümü yararlı olacaktır.

öğretilmesinin Rus olmayan toplumların bir anlamda Ruslaştırılması demek olduğu bilinciyle hareket etmiştir.

Sovyet ideologlarının yeni kimlik yaratma çabaları neticesindedir ki Türk toplumu bir başkalaşım ve ayrışma sürecine girmiştir. Kiril alfabesinin Türk halkları tarafından kullanılmasının zorunlu hale getirilmesi sonrasında “Özbek dili”, “Azeri dili”, “Kazak dili”, “Kırgız dili”, “Türkmen dili”, “Tatar dili” kavramlarını ortaya çıkarmıştır. Böylelikle, farklı kimliklere sahip ve ana kimlik ile bağlantısı koparılmak istenen toplumlar yaratılmıştır. Bu doğrultuda, Sovyetler Birliği dil politikaları farklı milletlerden oluşan geniş devleti bir arada tutmak ve Tek Sovyet Toplumunu- Sovyet Adamı yaratmak idealini kapsamaktadır. Bunu, ortak dil olarak seçilen Rusçanın, eğitimde ve bürokrasi hayatında zorunlu hale getirilmesine yönelik Stalinist dil politikası doğrulamaktadır.

Stalin idaresi altında 1934, 1938 ve 1940 yıllarında dil, alfabe ve kültür hayatına yönelik alınan resmi kararlar dil politikası aracılığı ile “Sovyet Adamı” yaratmanın en temel yöntemini oluşturmaktadır. Stalin, oluşturmak istediği ve sağlamlaştırdığı ideolojik iktidarın meşrulaştırılması için dili etkili bir araç olarak kullanmıştır. Böylelikle, Sovyetler Birliği dil politikaları iktidarın meşrulaştırılmasına yönelik bir araç olarak kullanılmış ve Sovyet toplumu yaratılması misyonu Rus dilinin hâkimiyetine dayandırılmıştır.

Sonuç olarak; dil, kültür, toplum ve siyaset arasındaki bağın dilde standartlaşmaya ve dilin modernizasyonuna önemli bir etkisinin bulunduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Sayılan tüm bu etmenler, her açıdan dil politikası üzerinde yapıcı birer rol oynamaktadır. Özbekistan’ın tarihten günümüze kadar uzanan dil ve alfabe serüveninde bazen kurucu bazen yıkıcı etki yapan dil/alfabe ikilisi toplumsal gelişmeye ve ulusal kimliğin yerleşmesine etki etmiştir. Günümüz dünyasında modern devletler arasında yer almak isteyen Özbekistan bu bağlamda Özbekçeyi toplumsal aidiyet duygusunun da yerleştirilmesi anlamında bir araç olarak kullanmakta; bu süreç sırasında da eskinin mirası ile mücadele etmektedir.

Kaynakça

- AKSAKAL, Hasan (2009). “Stalin ve İkinci Dünya Savaşı Bağlamında Milliyetler Politikası”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 6(21), 23-30.
- BLİTSTEYN, Piter (2011). “Natsionalnoe Stroitelstvo ili Rusifikatsiya? Obyazatelnoe İzuçenie Russkogoyazıka v Sovetskih Nerusskih Şkolah”, 1938-1953 gg. Gosudarstvo Natsiy: İmperiya i Natsionalnoe Stroitelstvo v Epohu Lenina: Stalina, (R.G. Suny-T. Martin, Ed.), Moskva: ROSSPEN, 310-335.
- DORSON, Richard (2007). *Günümüz Folklor Kuramları*, (S. Gürçayır ve Y. Özay, Çev.). Ankara: Geleneksel Yayınları.
- GÜRKAN, Ülker (1964). “SSCB Siyasi Rejiminin Ana Hatları”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21 (1), 155-198.
- GÜRSOY NASKALİ, Emine (1996). “Sovyet-Türk Edebiyatı”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (1), 54-64.
- HASANOĞLU, İbrahim (2015). “Homo Sovieticus: SSCB’de Sovyet Halkı İnşası Çabaları”, *Turkish Studies*, 10 (1), 311-340.
- İNAL, Kemal (2012). *Dil ve Politika Dilin Kökeni, Etnik Boyutu ve Kimliklerle İlişkisi*, Ankara: Ütopya Yayınları.
- KURUBAŞ, Erol (2006). “SSCB Sonrasında Türk Cumhuriyetlerinde Yeni Uluslaşma Süreçleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, 2 (5), 112-133.
- MACAULAY, Ronald (1994). *The Social Art Language and Its Use*, New York-Oxford: Oxford University Press.
- ÖNER, Mustafa (2004). “Türkistan’da Ozan’ın Sovyetleştirilmesi Örneği Olarak Jambıl Jabay”, *Kök Araştırmaları Dergisi*, 6 (1), 71-81.
- ROY, Oliver (2019). *Yeni Orta Asya ya da Ulusların İmal Edilişi*, İstanbul: Metis Yayınları.
- TEMUR, Nezir (2010). “Folklor-İdeoloji Bağlamında Sovyetler Birliği Dönemi Folklor Politikaları ve Bu Politikaların Kırgız Folkloruna Etkileri”, *Bilig Dergisi*, (53), 219-232.
- Mardjani Foundation. <https://www.mardjani.ru/en>

